

ليکونکی: امیتابا رويچوډيهوري «Amitabha Roychowdhury» .
منبع اود خپريدو نيټه: نيوز کليک «2022-09-15» .
ژباړونکی: پوهندوی دوکتور سيد حسام «مل» .

تر ټولو بد بشري بحران چي افغانان ورسره مخامخ دي

Worst Ever Humanitarian Crisis Facing Afghan People |

انځور د NDTV له خوا

په افغانستان کې پراخ بشري ناورين او د اقتصاد خطرناک حالت د تير اگست په مياشت کې د طالبانو له واک څخه د دويم ځل لپاره د ژمي د سخت موسم په پيليد و سره احتمال لري چې نور هم حالات لا پسي خراب شي . افغانو نستان چې دامهال له ناوړه حالت سره مخ دی د دې حقيقت ښکارندويي کوي چې دا په نړۍ کې د ناکافي خوراکي توکو د مصرف تر ټولو لوړه کچه لري، د ملگرو ملتونو (ملگرو ملتونو) په وينا، په سلو کې 92 افغان کورنۍ د خپلو خوراکي اړتياوو د پوره کولو لپاره مبارزه کوي .

په ټول هيواد کې د شديدې خوارځواکۍ شاهد دی . د روغتيا نړيوال سازمان (WHO) راپور ورکړی چې هره مياشت لسگونه زره ماشومان د شديد خوارځواکۍ لپاره بېرني درملنې لپاره بستر کيږي په ليرې پرتو سيمو کې يو شمېر نور د مرستې توان نه لري او د لوړې له امله مړه شوي دي .

روغتيا نړيوال سازمان ويلې دي چې له پنځو کلونو څخه کم يو مليون ماشومان - په ځانگړي توگه د مړينې له خطر سره مخ دي کله چې د خوړو څخه بې برخې وي - د اوږدې حاد خوارځواکۍ سره مخ دي، پدې معنی چې حتی که دوی ژوندي هم پاتې شي، دوی د پام وړ روغتيايي ستونزو سره مخ دي، په شمول د سټېټينگ «لنډ قد يا اونه» .

د تيرې ميا شتې په وروستيو کې، د افغانستان لپاره د ملگرو ملتونو د استوگنې او بشري مرستو همغږي کونکي، **رميز الکباروف**، وضعیت "خالص نا ورين" ويا له او يادونه يې وکړه چې د افغانستان لپاره د ملگرو ملتونو د 2022 د بشري غبرگون پلان لپاره د 4.4 مليار د ډالرو اړتيا يوازي 40٪ ترلاسه شوي نړيوال بانک هم اټکل کړی چې د افغانستان اقتصادي توليد د 2021 کال د اگست له ميا شتې راهيسې چې طالبانو واک تر لاسه کړ، 30 سلنه کم شوی دی.

جدي اقتصادي بحران

د طالبانو په لاس د کابل له سقوط وروسته، امريکا د افغانستان بانک څخه د بهرنيو اسعارو او ه ميليارد ډالره زيرمي ونيولي او اروپايي متحدينو ته يې لارښوونه وکړه چې نور دوه مليارده ډالر هلته نخيره کړي. د نرخونو د ثبات او د صادراتو او وارداتو توازن ساتلو لپاره د اسعارو د نخيره کولو پرته، د افغانستان اقتصاد په تپه ودرید، د بيو په لوریدو سره، د اسعارو سقوط او واردات په بشپړ ډول ودریدل .

دغه هېواد د بانک نوټونو د پراخ کمښت ترڅنګ د انفلاسيون سره مخ دی. لکه څنګه چې د اگست په ميا شت کې د نړيوال بانک په 'افغانستان اقتصادي څارونکي' کې تشریح شوي، د بنسټيزو کورنيو توکو بېبې د جولای په ميا شت کې د کال په پرتله 43.4٪ انفلاسيون ليدلی، پداسې حال کې چې د بانکونو څخه د نغدو پيسو ایستل د شرکتونو او اشخاصو لپاره تنظيم شوي سر بيره پر دی، د ملگرو ملتونو او بشردوستانه چارواکو هم ادعا کړې چې د طالبانو واکمنان په ښکاره ډول د بشري مرستو په رسولو کې لاسوهنه کوي، په شمول د گټه اخيستونکو په ټاکنه او خلکو ته د مرستې رسولو په خپلو لومړيتوبونو کې، نه اړو کسانو ته. دا خو څرگنده ده چې د افغان ولس بې وزلي او بشري ناورين د هغه جدي اقتصادي بحران يا پيله ده چې په وچه کې راگير ملت ورسره مخ دی.

طالبان او بشري حقونه:

په داسې حال کې چې د طالبانو رژيم د امريکا له خوا د خپلو پيسو د نيولو ترڅنګ د نړيوالو مالي مرستو په لټه کې دی، د بشري مرستو ډلو او د نوبل د جايزې گټونکو په گډون نړيوالو کارپوهانو له واشنگټن غوښتې چې د افغانستان مرکزي بانک ته شاوخوا نهه ميليارد ډالره ورکړي . د راپورونو له مخې طالبانو او امريکايي چارواکو په تېرو اوونيو کې د مرستو د خوشې کولو پر ميکانيزم د بحث لپاره غونډې کړې دي. په هرصورت، د رسنيو وروستي راپورونه ښيي چې دا خبرې د جولای په 31 د القاعدې مشر ايمن الظواهري له وژلو سره پېچلې شوي چې د راپورونو له مخې د طالبانو د يوه لوړ پوړي مشر تر کنټرول لاندې د کابل په يوه خوندي کور کې اوسېده .

په يوه تازه بيان کې، د افغانستان لپاره د متحده ايالاتو ځانگړي استازي، توماس ويست، وويل: "موږ د افغانستان د مرکزي بانک بيا پانگې کول د نږدې مودې انتخاب په توگه نه گورو ... د القاعدې مشر ايمن الظواهري ته د طالبانو لخوا پناه ورکول زموږ ژورې اندېښنې پياوړې کوي. تروريسټي ډلو ته د پيسو د انتقال په اړه دي." د افغانستان په بيلا بيلو برخو کې تروريسټي بریدونه هم شوي دي، چې ډيری يې د اسلامي دولت (خراسان) په نامه ډلې منلي دي لکه د کابل په يوه جومات کې بمې برید چې لږ تر لږه 54 تنه يې ووژل .

د طالبانو د واکمنۍ له راتګ وروسته د بشري حقونو وضعیت هم په څټکۍ سره خراب شوی دی . په افغانستان کې د ملګرو ملتونو د مرستندويه پلاوي (يوناما) په وينا، دا " د غير قضايي وژنو، خپل سري نيولو او توقیفونو، او د حقيقي چارواکو لخوا د شکنجې او بد چلند په اړه دوامداره تورونه مستند کړي دي " . د يوناما راپور زيا توي چې ښځې او نجونې په ځانګړې توګه د دوی د بشري حقونو په برخه کې له سختو محدودیتونو سره مخ شوي چې په پایله کې يې د ورځني او عامه ژوند له ډېرو اړخونو څخه د دوی د ګوښه کېدو لامل شوی دی .

طالبان، ملګري ملتونه او د ښځو حقوق

د سپټمبر په 12، په جنیوا کې د ملګرو ملتونو د بشري حقونو شورا غونډه جوړه شوه چې پکې د ملګرو ملتونو يو لوړپوړي کارپوه انديښنه څرګنده کړه چې د طالبانو تر واکمنۍ لاندې په افغانستان کې شرایط "د استبدادي رژیم" په لور روان دي. هغه د دې رجحان د مخنيوي لپاره د بنسټيز بدلون غوښتنه وکړه. په افغانستان کې د بشري حقونو د وضعیت په اړه د ملګرو ملتونو ځانګړی راپور ورکونکی **ريچارډ بينيټ** وایي: "د ښځو او نجونو د حقونو سخته پدیده، د مخالفینو او منتقدینو په نښه کول، او د طالبانو له خوا د بیان پر ازادۍ بندیز د استبداد پر لور روان دی." ، په غونډه کې وویل . د طالبانو له واک څخه یو کال وروسته، د لومړنیو ژمنو سره سره، د کم عمره انجونو ښوونځي او ښځې په دفترونو کې له کار کولو منع دي او اړ دي چې له سر څخه تر پښو پورې په عام محضر کې ځان پټ کړي. نجونې له لومړنیو ټولګیو وروسته ښوونځیو ته له تلو منع دي .

ملګرو ملتونو هم د ملګرو ملتونو د افغان ښځینه کارکوونکو پر وړاندې د طالبانو د کړنو په اړه جدي اندېښنه څرګنده کړې ده. په کابل کې د ملګرو ملتونو د سپټمبر په ۱۲ مه په کابل کې د ملګرو ملتونو په یوه بیان کې ویل شوي: "ملګري ملتونه په حقیقت کې له چارواکو څخه غواړي چې د ملګرو ملتونو او د هغې د ټولو کارکوونکو د امتیازاتو او مصونیتونو درناوی وکړي، په ټول هیواد کې د دوی د حرکت د ازادۍ په ګډون ."

په بیان کې راغلي چې "د حقیقت د چارواکو لخوا د ملګرو ملتونو د افغان ښځینه کارمندانو د ځورونې یوه راڅرګنده بیلګه ده، په شمول د نن ورځې یوه پښه چې په هغه کې درې افغان میرمنې چې د ملګرو ملتونو لپاره کار کوي په موقت ډول د وسله والو امنیتي استازو لخوا د پوښتنو لپاره توقیف شوي. په حقیقت کې چارواکي." ملګرو ملتونو د افغان ښځینه کارکوونکو په نښه کولو د پارولو او ځورولو هر ډول کړنو ته د سمدستي د پای ته رسیدو غوښتنه وکړه .

له دې مخکې، د ملګرو ملتونو د ښځو، چې د ملګرو ملتونو یوه اداره چې د جنډر مساواتو او د ښځو ځواکمنتیا ته ځانګړې شوې، تیره میاشت د جنډر خبرداری خپور کړی و چې په افغانستان کې د طالبانو له واک څخه یو کال وروسته ښځې "په سیستماتیک ډول له عامه او سیاسي ژوند څخه ایستل شوي دي. او تعلیم، بشردوستانه مرستو، کارموندنې، عدالت او روغتیايي خدمتونو ته د هغوی لاسرسی محدود کړی دی. «

د ښځو نړیوال سازمان زیاته کړه چې اوس مهال داسې نښې نشته چې د ښځو بنسټیز حقونه او ازادې به بیرته تامین شي او د یو کال په تیریدو سره دا نښې چې دا ظالمانه او تبعیضي اقدامات به دوام ولري. د هغې په سپارښتنو کې له طالبانو سره د مستقیمو خبرو اترو لپاره د افغان ښځو د استازو ملاتړ او د ښځو د حقونو د بشپړې ښې د بیا رغولو غوښتنه ده .

طالبان او د رسنیو محدودول:

د دې ترڅنګ، په هېواد کې رسنۍ د نویو واکمنانو له خوا له فزیکي بریدونو، ګواښونو او ځورونو څخه نیولې تر سا نسور او سختو محدودیتونو پورې له پرله پسې بریدونو او ځورونو سره مخ دي. په

داسې حال کې چې د سیمې د رسنیو اتحا د یو د طا لبانو له واکمنانو غوښتي چې د مطبوعاتو ازادۍ ته درناوی وکړي او په افغانستان کې د ټولو کارکوونکو ژورنالېستانو خوندیتوب او امنیت تامین کړي، خو دغو غوښتنو ته پام نه دی شوی. د خبریالانو نړیوال فدراسیون (IFJ) په یوه خبرپاڼه کې ویلي، چې د ملګرو ملتونو ماموریت د ۲۰۲۱ کال د اګست له ۱۵ څخه د ۲۰۲۲ کال د جون تر ۱۵ مې پورې په افغانستان کې د رسنیو له حقونو څخه د سرغړونې ۱۷۳ پېښې مستند کړي دي .

دغه راز د طالبانو له خوا د اعتراضی فعالیتونو د مخنیوي او د هېواد پر رسنیو، خبریالانو او د مدني ټولني پر مشرانو د بریدونو له لارې د خلکو د مخالفتونو د خپلو خبر هم ورکړل شوی دی. د IFJ سره تړلي یوې وروستی سروې اټکل کړی چې د دغو سرغړونو نږدې ۸۶٪ د طالبانو لخوا ترسره شوي .

سیمه ییزو رسنیو راپور ورکړی چې د WhatsApp یوه ډله چې د افغان خبریالانو لپاره ځانګړې شوې چې پاکستان یا بل ځای ته تښتیدلي دي ښيي چې دا شاوخوا ۲۰۰ غړي لري چې یا په تښته دي یا له افغانستان څخه تښتیدلي دي. دغو ژورنالېستانو په دې وټس اپ ګروپ کې د بهرنۍ نړۍ په لږه مرسته او د خپل کار د غچ له وېرې د تښتې په اړه خپلې کیسې شریکې کړې . له افغانستان څخه د تښتې یوه وروستی مشهوره څېره نسرين شېرزاد ده، چې د افغانستان په رسنیو کې یې د هغو مسلو په پوښښ کولو سره چې ډېرې وخت د طالبانو له افراطي نظریاتو سره په ټکر کې وي، خپل ځای پیدا کړ. ۴۲ کلن شېرزاد چې د افغانستان د آریانا ټلوویزیون خبریاله او اینکره وه، د بېکارۍ او د خپل ژوند په وېره کې د څو ګواښونکو لیکونو له ترلاسه کولو وروسته له خپلې کورنۍ سره ګاونډي هېواد پاکستان ته وتښتېد.

افغانستان، طالبان او نړیواله ټولنه

په افغانستان کې د بشري حقونو کرکېچن حالت او د ترورېزم مخ په زیاتېدو پېښې د نړیوالې ټولني او ملګرو ملتونو لپاره یوه لویه اندېښنه ده. خو د سیمې د وضعیت په اړه د لویو هېوادونو او د ملګرو ملتونو د امنیت شورا د غړو ترمنځ جدي اختلافات موجود دي له یوې خوا د امنیت شورا غړي لکه امریکا، فرانسه او یو شمېر نور په دې ټینګار کوي چې که طالبان غواړي نړیوال تسلیم شي او له نړیوالې ټولني اقتصادي او پراختیایي مرستې ترلاسه کړي باید نړیوال معیارونه ومنې. له بلې خوا، روسیې له نړیوالو بسپنه ورکوونکو څخه وغوښتل چې د افغانستان "منابع" بیرته راستانه کړي او د ټولنیز-اقتصادي او بشري وضعیت د عادي کولو لپاره هر اړخیزې مرستې پیل کړي پرته له کوم قید او شرط څخه. **چین** هم ویلي چې په افغانستان کې د سالم پرمختګ د ملاتړ لپاره باید هر اړخیز اقدامات وشي .

دغو دواړو هېوادونو امریکا او د شمالي اتلانتیک د تړون سازمان (**ناټو**) له افغانستانه د خپلو ځواکونو له وتلو وروسته د ستونزو پړه بللې ده. د افغانستان خلکو په ځانګړې توګه ماشومانو او ښځو ته د بشر دوستانه مرستو رسولو ته ریښتیني او بیرني اړتیا ده. دا ډول مرستې پروګرامونه کولی شي د افغانستان د اقتصادي بحران د سختو اغیزو په کمولو کې مرسته وکړي او ډیرې خلکو ته ریښتیني راحت ورکړي .

له همدې امله د ملګرو ملتونو د امنیت شورا غړي باید خپل اختلافات یوې خواته کړي او ژر تر ژره دې ته پام وکړي چې څنګه د افغانستان بې وزله خلکو ته دا ډول مرستې واستول شي، په ځانګړې توګه د ژمي له پیل څخه مخکې. دوی باید دا هم یقیني کړي چې بشري مرستې یوازې اړمنو ته رسیري او د مذهبي افراطیانو لخوا نه لیرېدل کیري.

----- **په درناوي «24-09-2022»**